

СЕКЦІЯ 7
ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ,
СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 331.5.021(477):339.923:061.1ЄС

Куцеволова М.В.
аспірант

Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

**АНАЛІЗ СТАНУ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ
В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ**

**ANALYSIS OF CONDITION UKRAINE LABOUR MARKET
IN CONTEXT OF INTEGRATION IN EUROPEAN UNION**

АНОТАЦІЯ

У статті проведено аналіз основних показників сучасного ринку праці України та ЄС, виявлено позитивні та негативні тенденції розвитку. Визначено основні складові європейської стратегії зайнятості, на основі яких запропоновані стратегічні напрями розвитку ринку праці в Україні. Отримані результати свідчать, що необхідно якомога скоріше приймати рішучі дії щодо реформування сучасного ринку праці.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість населення, рівень безробіття, соціальні стандарти, Європейський Союз.

АННОТАЦИЯ

В статье проведен анализ основных показателей современного рынка труда Украины и ЕС, выявлены положительные и негативные тенденции развития. Определены основные составляющие европейской стратегии занятости, на основе которых предложены стратегические направления развития рынка труда в Украине. Полученные результаты свидетельствуют, что необходимо как можно скорее принимать решительные действия по реформированию современного рынка труда.

Ключевые слова: рынок труда, занятость населения, уровень безработицы, социальные стандарты, Европейский Союз.

ANNOTATION

The analysis of basic indexes of modern labour market of Ukraine and EU is conducted in the article, positive and negative progress trends are educed. The basic components of the European Employment Strategy were defined, on which strategic directions were the proposed of development of the labour market in Ukraine. The results indicate that it is necessary as soon as possible to take decisive action to reform the modern labour market.

Keywords: labour market, employment of population, unemployment, social standards, the European Union.

Постановка проблеми. Відновлення української економіки неможливо без ефективного функціонування ринку праці, побудованого на результатах постійного аналізу та моніторингу. В сучасних умовах розвитку держави можливість інтеграції в ЄС тісно пов'язана зі зближенням національного законодавства з законодавством ЄС, залученням досвіду щодо основних стратегій соціально-економічного розвитку, а також досягненням відповідних соціальних стандартів.

Багато наукових праць присвячено вивченню ситуації на ринку праці в Україні, оскільки отриманий результат надає можливість уряду приймати правильні рішення щодо її покращення. В зв'язку з цим постає необхідність постійного дослідження та аналізу ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед теоретиків ринку праці за основу обрано фундаментальні праці видатних представників економічної думки – А. Сміта, К. Маркса [2; 3]. Дослідженню теоретичних, методичних та прикладних аспектів розвитку ринку праці присвячені роботи українських вчених А.В. Кашепова [1], І.Є. Золіна [4], Д.П. Богині, Л.І. Воротиної та ін. Проблемами національних ринків праці країн ЄС займалися вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких: К. Амстронг, М. Барінова, Д. Вінкот, Х. Дент, П. Регнард, А. Салпір, Я. Столярчук, С. Сіденко, Н. Діденко [16] та ін. У публікаціях Євростату [14] та Укрстату [6] надається статистична інформація про стан ринків праці України та ЄС.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість наукових праць в даній сфері, необхідно і надалі проводити дослідження, оскільки ринок праці є одним із основних елементів економічної системи, від ефективності функціонування якого залежить розвиток економіки в цілому.

Мета статті полягає у аналізі стану ринку праці України та розробці стратегічних напрямів удосконалення в цієї сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок праці в широкому розумінні розглядається як система суспільних відносин, соціальних норм і інститутів, що забезпечують на основі дотримання загальноприйнятих прав і свобод людини формування, обмін за ціною, визначуваною співвідношенням попиту та пропозиції, і використання робочої сили [1, с. 18]. К. Маркс розглядав ринок праці як

товарний ринок, з обмовкою, про те, що даний підхід є наслідком капіталістичного відношення до праці і робочої сили, вірніше, наслідком фактичного стану речей [2, с. 161]. Р.Дж. Еренберг, Р.С. Сміт ринок праці розглядають як сегмент національної економіки, який забезпечує людей роботою і координує відносини у сфері праці [3, с. 33]. Деякі вчені розглядають ринок праці як економічний простір, що не має чітко позначених меж і розвивається за рахунок міграційних процесів і на якому в результаті конкуренції між економічними агентами через механізм попиту та пропозиції встановлюється певний обсяг зайнятості та рівень оплати праці [4, с. 41]. В сучасній економічній літературі не існує єдиної думки щодо визначення поняття «ринок праці», тому жодне з наведених визначень (вузького і широкого значення) не є «вірним» або «невірним» – кожне з них може бути корисне залежно від контексту, тобто від того, які процеси вивчаються, які завдання ставляться і які висновки та рекомендації передбачається розробити.

Група співробітників МВФ під керівництвом Ральфа Чамі [5] у 2012 р. розробили модель для аналізу стану ринку праці. До основних показників належать: рівень ВВП (користувач моделі може вибрати один з двох видів змінних ВВП: реальний ВВП у постійних цінах або номінальний ВВП в постійних цінах, мільярдах одиниць національної валюти), зайнятість населення, рівень безробіття (у % до чисельності робочої сили) та робоча сила (чисельність економічно активного населення). Завдяки розробці цієї моделі дослідники можуть аналізувати і прогнозувати показники ринку праці для будь-якої країни.

Крім вищенаведених показників, для аналізу сучасного стану ринку праці України додамо ще показники середньої заробітної плати, індекс інфляції, індекс споживчих цін на товари та послуги, а також індекс реальної заробітної

плати (табл. 1). За період 2010–2014 рр. спостерігається тенденція до поступового зменшення економічно активного населення. Це зумовлено міграцією населення за кордон, яка пов'язана з більш високим рівнем заробітної плати, більшим соціальним захистом трудових ресурсів а також воєнно-політичною ситуацією в нашій державі.

Динаміку росту ВВП можна пояснити високим індексом інфляції, який за останні півроку виріс на 15,8%, що говорить про швидке знецінення національної валюти, втрату купівельної спроможності грошей.

У відповідності до концепції робочої сили, що відповідає міжнародним стандартам зайнятості і безробіття, розглядаються як дві взаємозалежних характеристики ринку праці [8]. В Україні існує тенденція до скорочення кількості зайнятого населення. У 2014 р. показник зменшився на 2,9% відповідно до 2013 р. Це пов'язано із закриттям великої кількості підприємств, в результаті анексії Криму та проведення бойових дій на території Донецької та Луганської областей. Також гостро постає питання внутрішнього міграційного руху населення, що призводить до додаткового навантаження на ринок праці окремих регіонів України. Рівень безробіття росте, що призводить до скорочення податкових надходжень держави, крім того, збільшуються державні витрати на соціальний захист незайнятого населення.

Серед економічних умов ефективного функціонування ринку праці України одним із найважливіших факторів є рівень заробітної плати. Показник середньої заробітної плати зростає дуже малими темпами. В свою чергу, індекс споживчих цін (який характеризує динаміку рівня цін на товари та послуги, які купує населення для власного споживання) у червні 2015 р. виріс на 26% у порівнянні з 2014 р., що говорить про мінімальні соціальні гарантії населенню. Індекс реальної заробітної плати

Таблиця 1
Показники ринку праці України (працездатне населення жінки віком 15–57 років, чоловіки – 15–59 років) за 2010–2015 рр. [6; 7]

Основні показники	Одиниця виміру	Роки					Січень-червень 2015 ¹
		2010	2011	2012	2013	2014 ¹	
Чисельність економічно активного населення	тис. осіб	20 220,7	20 247,9	20 393,5	20 478,2	19035,2	-
Номінальний ВВП у фактичних цінах	млн. грн.	1082569	1316600	1408889	1454931	1566728	
Індекс інфляції	% за рік	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	140,7
Рівень безробіття населення (за методологією МОП)	у % до загальної кількості населення відповідної вікової групи	8,8	8,6	8,1	7,7	9,7	-
Рівень зайнятості населення		65,6	66,5	67,1	67,4	64,5	-
Середня заробітна плата	грн.	2246,8	2639,2	3031,9	3273,8	3474,7	3629,6
Індекс споживчих цін на товари та послуги	у % до відповідного періоду попереднього року	109,4	108,0	100,6	99,7	112,1	148,1
Індекс реальної заробітної плати		110,2	108,7	114,4	108,2	93,5	79,9

¹ Без тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя.

характеризує зміну купівельної спроможності номінальної заробітної плати у звітному періоді порівняно з базисним під впливом зміни цін на споживчі товари та послуги і ставок податку з доходів фізичних осіб та обов'язкових відрахувань. За останні п'ять років цей показник зменшився на 30,3%, що ще раз підтверджує низькі соціальні стандарти населення.

До проблем сучасного ринку праці в Україні можна також віднести стан розвитку малого та середнього підприємництва. Цей сектор не отримує належної підтримки та захисту з боку держави. Внаслідок наявних труднощів спостерігається зниження зацікавленості підприємців працювати в прозорих умовах, що призводить до зростання частки тіньового сектора. Зокрема, в країнах з ринковою економікою малі підприємства відіграють велику роль в стимулюванні технологічних інновацій, створюючи їх у 2-2,5 рази більше, ніж великі компанії [9]. Крім того, створення і діяльність великої кількості малих підприємств забезпечує стабільний розвиток регіональної економіки. Завдяки більш високій конкуренції вони краще забезпечують місцеві ринки товарами і послугами і в той же час значно стабілізують ситуацію на ринку робочої сили, створюють нові робочі місця.

Позитивним моментом можна вважати те, що до кінця 2015 р. парламент має ухвалити новий Трудовий кодекс [10], який повинен замінити діючий ще з радянських часів Кодекс законів про працю і дозволить розширити гарантії по працевлаштуванню населення.

У програмі «10 хвилин з прем'єр-міністром» А. Яценюк заявив, що уряд планує ліквідувати Державну службу зайнятості, а замість неї створити Національне агентство [11]. В свою чергу, міністр соціальної політики П. Розенко наголосив [12], що запустити реформу планують вже з 1 січня 2016 р., зараз Міністерство соціальної політики готує законопроект, який протягом місяця планують передати в Раду. Національне агентство зробить у своїй роботі акцент на нових технологіях:

- формування єдиної електронної бази вакансій;
- створення спеціальних навчальних центрів для навчання людей, які хочуть створити свій бізнес, а також просування бізнес-ініціатив зареєстрованих безробітних;
- активний пошук роботи молоді до 24 років: випускників та студентів вузів хочуть відправляти на стажування, заохочуючи за це роботодавців невеликими преміями;
- вирішення проблем з працевлаштуванням людей від 45 років, учасників бойових дій на Донбасі та біженців. Вакансії, де міститься дискримінація (наприклад, перевага віддається чоловікам чи жінкам без дітей), з єдиної бази автоматично видалятимуться, а роботодавців хочуть карати за їх розміщення;
- щомісячна публікація аналізу та оцінки ситуації на ринку праці;

- активна співпраця з роботодавцями;
- держзамовлення в вузах прив'яжуть до ринку праці та бази вакансій, яку відомство буде оновлювати (наприклад, давати більше бюджетних місць тим факультетам, випускників яких не вистачає на ринку праці).

П. Розенко також зазначив, що Національне агентство не буде державним органом, а буде сервісна служба, яка надаватиме послуги з працевлаштування, перекваліфікації, навчання, допомагати знайти гроші на відкриття бізнесу. Кінцевою метою буде працевлаштування, а не виплати по безробіттю. Сервісна служба стане посередником між роботодавцями та шукачами роботи, а також займатиметься прогнозуванням попиту на ринку праці, що допоможе формувати робочу силу під потреби країни [12].

В ЄС ситуація на ринку праці більш стабільна (табл. 2). Це зумовлено тим, що проблеми вирішуються комплексно, із поєднанням європейських та національних стратегій та механізмів. Досягненню цілей всеохоплюючого зростання на ринку праці сприяє програмно-цільовий метод побудови європейських ініціатив та програм, коли для вирішення кожної конкретної проблеми існує окрема програма. Прикладом є реалізація Стратегії «Європа-2020», яка включає наявність трьох основних ініціатив: «розумного», «всеосяжного» та «стійкого» зростання. Концепція всеосяжного зростання передбачає: підвищення рівня зайнятості, збільшення кількості робочих місць, особливо для жінок та людей похилого віку; вдосконалення ринку праці та систем соціального забезпечення; покращення навичок працівників для підвищення ступеня їх готовності до змін на ринку праці [13].

За даними Інформаційного центру Європейського Союзу EU-i [15], в Європі економічно активне населення (15-64 роки) зменшиться до 2020 р. на 7,5 млн. чол., або на 2,2%, а без урахування міграції в Євросоюз – на 11,7 млн., або на 3,5%, тоді як у країнах ОЕСР воно збільшиться в тій же пропорції. Старіння населення, гендерні проблеми і невідповідність рівня та якості професійної підготовки потреб сучасної європейської економіки знижують її конкурентоспроможність. У відповідь на це в спільній доповіді ЄС-ОЕСР пропонується сприяти трудової рухливості всередині ЄС, а також оптимізувати кількість і якість робочої сили з третіх країн. Вільне переміщення трудящих всередині Союзу підвищить ефективність використання людських ресурсів. Згідно зі статистикою, мобільні працівники мають більш високий рівень зайнятості, ніж національні (68% і 64,5%, відповідно), в той час як мігранти, які мають у більшості випадків невисокий рівень кваліфікації, на 12% нижче (52,6%). У 2013 р. трохи більше 7 млн. громадян ЄС (3,3% зайнятих) жили і працювали в іншій країні ЄС, близько 1,1 млн. жили в одній країні, але працювали в іншій, і 1,2 млн. – щороку вирушали в відрядження в іншу країну. Фінансово-еко-

Таблиця 2

Показники ринку праці ЄС (28 країн) [14]

Основні показники	Одиниця виміру	Роки				
		2010	2011	2012	2013	2014
Рівень безробіття (населення віком 15–64 роки)	в середньому за період	9,6	9,7	10,5	10,9	10,2
Рівень зайнятості (населення віком 15–64 роки)	в середньому за період, у % до загальної кількості населення відповідної вікової групи	68,6	68,6	68,4	68,4	69,2

номічна криза сприяла мобільності всередині Союзу, потік працівників з південних країн, найбільш постраждалих від кризи, збільшився порівняно з періодом 2004–2008 рр. При цьому Німеччина і Великобританія є основними центрами тяжіння, як для внутрішніх, так і для зовнішніх трудових мігрантів.

Враховуючи європейський досвід, при формуванні української моделі ринку праці та політики зайнятості слід обов'язково звернути увагу на європейську стратегію зайнятості, основними складовими якої є: створення робочих місць, якість роботи, продуктивність праці, гідна оплата праці, соціальна безпека, професійні та соціальні навички. Європейська інтеграція передбачає гармонізацію національного законодавства з *acquis communautaire* («спільний доробок» – термін, що використовується в рамках Європейського Союзу та вживається для визначення норм, напрацьованих за час існування Європейського Співтовариства, які мають сприятися як факт країнами, що вступають до Союзу і не підлягають обговоренню, не можуть бути змінені або усунені шляхом переговорів), оскільки норми ЄС найбільшою мірою відповідають цілям ефективної політики зайнятості та забезпечують запобігання дискримінації у сфері зайнятості, професійного навчання і освіти в цілому, забезпечення вільного переміщення працівників, функціонування спільного ринку праці [16].

Висновки. Головними напрямками стратегії розвитку ринку праці в Україні повинні стати:

1. Створення стабільної нормативно-правової бази шляхом прийняття нового Трудового кодексу України, який буде представляти баланс прав між найманим працівником та роботодавцем. Існуючий проект, що очікує розгляду Верховною Радою, не можна назвати досконалим, він потребує доопрацювання.

2. Удосконалення механізму оплати праці громадян шляхом перегляду розміру заробітної плати в залежності від професійної підготовки громадян, проведення індексації заробітних плат. Востаннє мінімальна зарплата в Україні піднімалася 1 грудня 2013 р. Зараз уряд розглядає це питання, індексація планується у грудні 2015 р. за умов припинення війни.

3. Реформування Державної служби зайнятості. Наразі уряд планує ліквідувати Державну службу зайнятості, а замість неї створити Національне агентство з провадженням та використанням нових технологій, які зазначались вище. Цей момент має позитивну спрямованість в тому випадку, якщо буде повністю реалізований.

4. Створення нових робочих місць за допомогою державної підтримки малого та середнього бізнесу (стимулювати проведення тендерів щодо закупівлі товарів та надання послуг малими підприємствами за кошти державних та місцевих бюджетів; давати можливість малим підприємствам брати участь у виконанні регіональних замовлень; створити сприятливий податковий клімат реального зниження податкового навантаження на платників податків за допомогою спрощеної системи оподаткування, продовжити створення стабільної правової бази у сфері оподаткування, бухгалтерського обліку і звітності суб'єктів малого бізнесу).

5. Вдосконалення механізмів працевлаштування населення шляхом проведення щоквартальних форумів зайнятості, де б приймали участь представники Державної служби зайнятості, вчені, представники бізнесу та профспілок; бронювання на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності з чисельністю понад 20 чоловік до 5% загальної кількості робочих місць за робітничими професіями для молоді, яка закінчила загальноосвітні, професійно-технічні навчальні заклади, звільнилася зі строкової військової або альтернативної служби та якій надається перше робоче місце, адресного бронювання на підприємствах робочих місць для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Для покращення ситуації на ринку праці необхідно втілити у життя всі вищепераховані напрями. Україна обрала європейський вектор розвитку, а тому необхідно якомога скоріше приймати рішучі дії щодо реформування сучасного ринку праці як основного елементу економічної системи. Держави Євросоюзу зацікавлені мати Україну як повноцінного партнера, а не проблемну країну.

Подальших досліджень потребує детальне вивчення перспектив участі України в загальноєвропейському ринку праці, можливості впровадження зарубіжного досвіду в сфері ринку праці в Україні, перспективи переходу українського ринку праці на європейські стандарти.

БІБЛОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кашепов А.В. Рынок труда: проблемы и решения: [монография] / [А.В. Кашепов, С.С. Сулашкин, А.С. Малчинов]. – М.: Научный эксперт, 2008. – 232 с.
2. Маркс К. Избранные сочинения: в 9 т. Т. 7 / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М.: Политиздат, 1987. – 811 с.

3. Эренберг Р.Дж. Современная экономика: теория и государственная политика / Р.Дж. Эренберг, Р.С. Смит. – М.: МГУ, 1996. – 800 с.
4. Золин И.Е. Стратегия регулирования рынка труда в условиях глобализации мировой экономики / И.Е. Золин // Проблемы теории и практики управления. – 2007. – № 7. – С. 40–47.
5. Технічні справки та руководства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/tnm/2012/tnm1201r.pdf>.
6. Дані офіційного сайту Державної статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Дані офіційного сайту Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>.
8. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.
9. Труніна І.М. Актуальні проблеми розвитку малого підприємництва в Україні / І.М. Труніна // Управління проектами та розвиток виробництва: зб. наук. праць. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – № 2(42). – С. 41–59.
10. Укрінформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/noviy_trudoviy_kodeks_mogut_uhvaliti_vge_tsogorich_2054433.
11. Держслужбу зайнятості ліквідують – Яценюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://znaj.ua/news/society/9515/derzhsluzhbu-zajnyatosti-likviduyut-acenyuk.html>.
12. Нове Нацгентство зайнятості: допомагатимуть бійцям і вчити безробітних вести бізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.segodnya.ua/economics/enews/novoe-nacagentstvo-zanyatosti-budut-pomogat-boycam-i-uchit-bezrobotnyh-vesti-biznes-633333.html>.
13. The Europe 2020 Strategy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.civitas.org.uk/ECfacts/FSECON/EC12.htm>.
14. Дані офіційного сайту Європейської статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/labour-market/statistics-illustrated>.
15. Інформаційний центр Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.edc-aes.ru/data/edcaes/content/user_files/files/76-77.pdf.
16. Діденко Н. Ринок праці та стратегія зайнятості в ЄС: досвід регулювання та державного управління / Н. Діденко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2010-2/doc/3/07.pdf>.